

До спеціалізованої вченої ради
К 26.503.01 у Науково-дослідному ін-
ституті публічного права за адресою:
03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2 А

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук, Савюк Марини
Флорівни на дисертацію Гавловського Ігоря Анатолійовича
«Адміністративно-правові відносини з використанням електронного
цифрового підпису в Україні», яка подана на здобуття наукового ступе-
ня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністра-
тивне право і процес; фінансове право; інформаційне право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» (ч. 2 ст. 3 Конституції України). Ця фундаментальна конституційна формула вимагає підпорядкування діяльності усіх державних інститутів потребам реалізації та захисту прав людини, утвердження пріоритетності цих прав перед усіма іншими цінностями демократичної, соціальної, правової держави. Подібний суспільний стандарт взаємостосунків між публічною владою (що охоплює державну владу і місцеве самоврядування) і людиною вже тривалий час панує у розвинених країнах світу. Значна роль у закріпленні й фактичному втіленні цього суспільного стандарту належить засадам інформаційного суспільства, провідним практичним чинником якого глобальна система Інтернет. Він привів до розквіту різноманітних криптологічних технологій. Серед них найбільшого практичного застосування отримав електронний цифровий підпис, що зумовлює нові вимоги до безпеки особистих даних і зручності їх використання. Адже, електронний цифровий підпис, в разі збільшеної ефективності діяльності публічних органів та бізнесу спрощує доступність громадян до адміністративних послуг, є вагомим чинником протидії корупції.

Незважаючи на зазначені позитивні чинники, використання електронний цифровий підпис таїть в собі низку небезпечних викликів. В першу чергу виходячи і презумпції єдності фізичної і юридичної особи з легальним електронним цифровим підписом, в наслідок протиправних діянь цей взаємопов'язаний ланцюг може розриватися, в наслідок хакерських зламів комп'ютерних систем чи халатності користувачів, коли ключі від нього подають до сторонніх осіб. Заволодіння чужим ключем приводить до того, що зловмисники можуть від імені справжнього власника здійснювати неправомірні дії - проводити певні грошові транзакції, змінювати записи в базах даних, тощо.

Тобто кіберзлочинність і публічна інформаційна безпечність осіб на сьогоднішній день заповонила всі країни. З розвитком комп'ютерних технологій, штучного інтелекту ця проблема поглиблюється. В таких випадках актуальним є виявлення та опис внутрішніх засад та правового інструментарію

державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 червня 2016 р. № 402-р., Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 918-р., та плану науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту.

**Ступінь обґрунтованості наукових положень,
висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації**

Дисертаційна робота характеризується системним підходом до предмету дослідження. Структура повністю відповідає цілям і задачам дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені її автором. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується також критичним аналізом наявних літературних джерел юридичного та методологічного спрямувань. Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У вступі здійснюється обґрунтування вибору теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо їх упровадження та апробації, а також щодо кількості публікацій, у яких відображено основні положення дисертаційного дослідження.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису» містить три підрозділи, у яких здійснено дослідження адміністративно-правових відносин, що дало змогу сформувати поняття адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису, з'ясувати адміністративно-правову природу електронного цифрового підпису та виявити фактичний зміст адміністративно-правових відносин у досліджуваній сфері.

Розділ 2 «Юридичний зміст адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису в Україні» складається з трьох

застосування електронного цифрового підпису. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на приписах Конституції України, міжнародно-правових актів, вітчизняних і зарубіжних нормативно-правових актів, постанов Пленуму Верховного Суду України та Вищого адміністративного суду України, рішень Конституційного Суду України, рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи, рішень Європейського суду з прав людини, висновків Європейської комісії за демократію через право.

Водночас, емпіричну базу дисертації становлять матеріали вітчизняних і зарубіжних офіційних електронних ресурсів у мережі Інтернет щодо діяльності судової влади, довідникова, словникова та енциклопедична література.

У ході дослідження було використано сукупність філософських, загальнонаукових, загально-логічних та спеціально-юридичних методів наукового пізнання. Діалектичний метод дав змогу виділити наукову новизну «уперше», а саме сформулювати поняття «адміністративно-правові відносини у сфері використання електронного цифрового підпису» у широкому розумінні, з'ясувати адміністративно-правову природу електронного цифрового підпису (підрозділи 1.1, 1.2).

Системний підхід використовувався для розкриття елементів формального змісту адміністративно-правових відносин в аналізованій сфері (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). Практично в усіх підрозділах використовувалися такі методи наукового пізнання, як логічні методи аналізу й синтезу, загальнонауковий логіко-семантичний метод і спеціальний юридичний формально-догматичний метод (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1). Метод дедукції дав змогу здійснити аналіз правових явищ та їх узагальнення від загального до окремого узагальнення (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3). Використання методу індукції через узагальнення одиничних юридичних фактів дав можливість сформулювати нові кількісні та якісні положення дослідження (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). Метод порівняльного законодавства забезпечив аналіз зарубіжного досвіду у сфері використання електронного цифрового підпису (підрозділ 3.1). Метод правового прогнозування став незамінним при вдосконаленні законодавства у сфері використання електронного цифрового підпису в Україні (підрозділ 3.2). Соціологічний метод допоміг здійснити власне соціологічне опитування.

Поставлена здобувачем мета дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб на основі комплексного аналізу теоретико-методологічних засад, нормативних основ і практичної реалізації вирішити наукове завдання, стосовно адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису в Україні.

Здобувач вміє логічно викладати та аналізувати теоретичний і законодавчий матеріал, формулювати виважені висновки, застосовувати різні методи наукового пізнання, вести змістовну і коректну наукову полеміку.

Дисертаційна робота справляє позитивне враження, оскільки І. Гавловський, продемонструвавши такі якості справжнього вченого, як працездатність, наполегливість і літературний хист, зумів запропонувати нам

цілісне й виважене уявлення про забезпечення принципів адміністративного судочинства України.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів дослідження І. Гавловського визначається тим, що ця робота успішно та своєчасно заповнює прогалину в наукознавчих дослідженнях монографічного рівня у сфері теорії та практики реалізації адміністративно-правовим відносинам використанням електронного цифрового підпису в Україні. Тому й теоретичні висновки та рекомендації автора щодо вказаних проблем сприймаються як такі, що мають елементи новизни та є практично корисними.

Вагомою є наукова новизна дослідження, зокрема щодо з'ясованої адміністративно-правової природи електронного цифрового підпису, яка базується на математичній моделі криптографії, через норми адміністративного права набуває нової соціальної значимості та забезпечує публічне фізичних і юридичних осіб щодо зручності у задоволенні своїм правам, свобод та законних інтересів, шляхом легалізації юридичного статусу стосовно тотожності електронного цифрового підпису і власноручного підпису (печатки) (С. 20-22).

Фундаментальним і всебічно розкритими автором є ознаки адміністративно-правових відносин що виникають з приводу електронного цифрового підпису, «вони нерозривно пов'язані з адміністративно-правовими нормами, виникають і здійснюються на їх основі; основною їх метою є забезпечення прав та свобод людини і громадянина, нормальне функціонування громадянського суспільства та держави; регулюють широке коло суспільних відносин між публічною адміністрацією та об'єктами публічного управління; провідною рисою адміністративно-правових відносин є їх публічна природа, вони виникають з ініціативи будь-якої сторони, при цьому згода іншої сторони, як правило, не є обов'язковою та ін.» (С.25-67).

Важливим є здійснений дисертантом аналіз дисертантам положень, що наріжним каменем застосування електронного цифрового підпису в електронному документообігу, через те, що визначає правовий статус не лише електронного цифрового підпису, але й електронних документів в цілому, обов'язковим реквізитом яких є ЕЦП, який прирівнюється до власноручного підпису (печатки) тільки у випадку виконання всіх трьох умов (С. 90-92)

Окрім того, акцентується, що у до основних суб'єктів адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису відносяться: центральний засвідчувальний орган (Міністерство юстиції України); акредитовані центри сертифікації ключів, як центр сертифікації ключів, що отримали акредитацію, зокрема, Акредитований центр сертифікації ключів Інформаційно-довідкового департаменту ДФС, Акредитований центр сертифікації ключів державного підприємства "Інформаційний центр" Міністерства юстиції України»; споживачі та підписувачі електронного цифрового підпису (С. 150-152).

Крім того, дисертант виробляє наукову позицію, згідно з якою погляд на систематику первинним домінантом суб'єктів публічної адміністрації є

адміністративні обов'язки, а їх адміністративні права носять додатковий забезпечувальний характер і надаються адміністративним законодавством виключно у тій мірі, яка їм мінімально необхідна для ефективного виконання поставлених перед ними завдань. В цьому контексті автор виділяє наступні адміністративні обов'язки суб'єктів публічної адміністрації: надавати адміністративні послуги щодо електронного цифрового підпису; забезпечувати однозначну ідентифікацію сертифіката ключа та відповідного особистого ключа підписувачу, захист інформації та персональних даних, цілодобовий доступ користувачів до сертифікатів ключів; своєчасно скасовувати, блокувати та поновлювати сертифікатів ключів (С. 152-154).

Варто погодитися з позицією дисертанта, що основними напрямками підвищення ефективності використання електронного цифрового підпису в Україні є: 1) сутнісне розширення сфери його застосування. Яке має здійснюватися позитивними (переконання і заохочення) методами та негативними (адміністративно-попереджувальними) заходами загальною і спеціальною публічної адміністрації; -2) посилення захищеності електронних систем від стороннього втручання хакерського і організаційного характеру; 3) покращення зручності користування електронним цифровим підписом; 4) захисту норм адміністративного права у сфері електронного цифрового підпису адміністративними санкціями через встановлення відповідної адміністративної відповідальності (С. 158-160).

У дисертації висловлено і обґрунтовано також ряд інших важливих наукових висновків, пропозицій та рекомендацій. Аргументовано ряд положень щодо внесення змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок з науковими планами та програмами, мету й задачі, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, відомості про апробацію результатів дисертації та публікації.

Наукова і практична цінність дисертації

Слід окремо зазначити, що дисертація характеризується як науковою, так і практичною цінністю. Зокрема, вагоме значення одержаних результатів у теоретичній і практичній сферах зумовлюється тим, що сформульовані й обґрунтовані в дисертації висновки та пропозиції в сукупності становлять вагому частину адміністративної діяльності Міністерства юстиції України.

Положення і висновки дисертації можуть бути використані у науково-дослідній сфері, правотворчості, правозастосовній діяльності та у навчальному процесі. Науково-дослідній сфері – для подальшого теоретичного розроблення питань адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису в Україні; - (Акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права); правозастосовній діяльності – щодо вдосконалення адміністративно-правового статусу адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису в Україні (Акт впровадження у правозастосовну діяльність Інституту права та післядипломної освіти Міністерства юстиції України); навчальному процесі – під час ро-

зроблення та викладання навчальної дисципліни «Проблеми теорії адміністративного права» у підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, конспектів лекцій (Акт впровадження Відкритого міжнародного Університету розвитку людини «Україна»).

Основні положення дисертаційного дослідження викладено в семи двох наукових статтях, дві з яких опубліковані у виданнях іноземних держав, а також у трьох тезах у збірниках за матеріалами науково-практичних конференцій.

Слід зазначити, що всі висновки та авторські теоретичні визначення окремих категорій обґрунтовані власними здобутками автора.

Вирішення наукового завдання роботи ґрунтувалося на системному підході до визначення сутності та дослідженні адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису в Україні

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Визнаючи загалом високий теоретичний рівень роботи, її практичне значення, слід відзначити, що це не виключає можливостей критичного підходу до окремих позицій здобувача, висловити деякі міркування та зауваження.

1. Спірною є наукова новизна стосовно удосконалення законодавство у сфері використання електронного цифрового підпису в Україні щодо захисту санкціями через встановлення відповідної адміністративної відповідальності за відмову його визнання і неналежне зберігання (С. 31-23).

2. Потребує подальшої аргументації висновок зроблений у підрозділ 1.3, стосовно «переростання специфічних за своєю основою суспільно-технічних відносини в адміністративно-правову площину, які зумовлюють нові вимоги до безпеки особистих даних і зручності їх використання» (С. 88-90).

3. На С. 117-119, здобувач розвиває, що: «правові норми, які регулюють суспільні відносини у сфері створення та використання результатів творчої діяльності, утворюють окрему підгалузь цивільного права – право інтелектуальної власності», які не відносяться до предмету адміністративного права.

4. На наш погляд, робота б виграла, як би автор більш детально проаналізував можливості застосування технологій Блокчейн (англ. Blockchain) у сфері застосування електронного цифрового підпису (С. 171-173)

Разом з тим висловлені зауваження мають переважно дискусійний характер, свідчать про складність досліджених проблем, багато в чому мають дискусійний характер, а тому суттєво не впливають на загалом високу оцінку дисертаційного дослідження І. Гавловський:

ВИСНОВОК. На підставі вивчення дисертації та праць дисертанта, опублікованих за темою дисертації, можна зробити висновок, що одержані І. Гавловським результати мають важливе значення як для подальших

науково-теоретичних досліджень, так і для практичної діяльності Міністерства юстиції України, можуть бути використані у правотворчості, правозастосуванні, а також у навчальному процесі юридичних навчальних закладів. Вивчення змісту дисертації та автореферату свідчить про те, що поставлена здобувачем мета дослідження досягнута, а його задачі успішно виконані. Висунуті та обґрунтовані дисертантом положення і рекомендації мають значну наукову цінність та суттєве значення для науки адміністративного та інформаційного права. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Отже, дисертаційне дослідження на тему «Адміністративно-правові відносини з використанням електронного цифрового підпису в Україні», подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, є завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу суттєвого значення для адміністративно-правової науки. За своїм теоретичним рівнем, науковою обґрунтованістю та новизною, оформленням дисертація відповідає вимогам п. 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а її автор Гавловський Ігор Анатолійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

**Викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
ПВНЗ «Буковинський університет»,
кандидат юридичних наук**

М. Ф. Савюк

